

NOVA RUBRIKA

Terminološki kutak

O d ovoga broja *Hrvatskoga veterinarskog vjesnika* u rubrici *Terminološki kutak* donosimo vam stručne članke i jezične savjete iz humanomedicinske i veterinarske terminologije vezane uz nazive koji se u pisanim znanstvenim i stručnim tekstovima pojavljuju u različitim varijantama ili o njihovoj upotrebi postoje stanovite dvojbe. Rubriku će uređivati Željana Klječanin Franić, prof., dugogodišnja lektorica sveučilišnih udžbenika iz humane i veterinarske medicine te lektorica znanstveno-stručnih veterinarskih časopisa *Hrvatski veterinarski vjesnik* i *Veterinar* i znanstvenog časopisa *Veterinarski arhiv*.

Biomedicinsko nazivlje europskih jezika, kojemu pripada i veterinarsko, izgrađeno je na latinskim i

grčkim terminima, a danas je, zbog brzog razvoja medicinskih znanosti i biotehnologije, i pod velikim utjecajem engleskoga jezika. Postoje brojne inačice stručnih termina, i onih posuđenih i prilagođenih iz spomenutih jezika kao i izvornih hrvatskih naziva. Kad za jedan pojam postoji više naziva ili se jedan naziv upotrebljava u različitim kontekstima, u njihovoj se upotrebi pojavljuje nesigurnost i nedosljednost te dvojba što je ispravno. U ovoj ćemo se rubrici osvrnuti na neke od najčešćih pitanja iz biomedicinske terminologije upućujući čitatelje na ona rješenja koja su usklađena s terminološkim načelima i standardnojezičnom normom hrvatskoga jezika.

dr. sc. Ivan Križek, dr. med. vet.

Muško-ženski odnos bola i boli

56

The Male-Female Relationship of the Croatian Word "Bol" (Pain)

Klječanin Franić, Ž.

Sažetak

Bol je neugodan osjetni i osjećajni doživljaj koji nastaje zbog stimulacije specijaliziranih živčanih završetaka, povezan sa stvarnim ili potencijalnim oštećenjem tkiva. Ova nas definicija *Enciklopedijskog rječnika humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* upućuje na to da *bol* može biti dvojakog podrijetla: može biti tjelesni doživljaj (osjet), ali i psihički doživljaj (osjećaj). Osim te značenjske dvojnosti koju imenica *bol* sadržava, kao vrsta riječi za koju je karakteristično izražavanje roda, broja i padeža, ona pokazuje i rodovnu dvojnost, jer se pojavljuje u muškom i ženskom rodu. U ovom ćemo se radu, na temelju primjera iz različitih stručnih biomedicinskih tekstova, osvrnuti na dvorodnost imenice *bol* te suvremene normativne i terminološke preporuke o odabiru gramatičkog roda s obzirom na njezino značenje.

Ključne riječi: bol, dvorodnost, biomedicinska literatura

Željana KLJEČANIN FRANIĆ, prof., Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dopisni autor: zkljecanin@vef.hr

Abstract

Pain is an unpleasant sensory and emotional experience which occurs due to the stimulation of specialized nerve endings, connected with real or potential tissue damage. This definition from the Encyclopaedic Dictionary of Human and Veterinary Medical Terms indicates that *pain* may be of dual origin: it may be a physical sensation but also a psychological experience (emotion). Apart from this ambiguous meaning contained in the noun *pain*, in the Croatian language, given that it is characteristic of nouns in Croatian to express gender, number and case, the word *bol* (pain) also shows gender ambiguity, because it appears in both the male and female genders. In this study, on the basis of examples from various professional biomedical texts, we will discuss the dual gender of the noun *bol*, and the contemporary normative and terminological recommendations on the choice of grammatical gender in relation to its meaning.

Key words: pain, gender ambiguity, biomedical texts

Imenice i rod

Imenice su promjenjive riječi kojima se označuju bića, stvari i pojave. Gramatički rod imenica koje označuju živo biće najčešće odgovara spolu, pa je tako dječak muškoga roda, a djevojčica ženskoga roda. U životinjskom je svijetu, međutim, spol fleksibilnija kategorija, jer osim genetike može uključivati i fiziologiju i okoliš. Osim toga generički nazivi životinjskih vrsta imaju jedan rodni oblik, muški ili ženski, koji obuhvaća oba spola. Tako primjerice zoonimi hrčak i jež, iako su imenice muškoga roda, uključuju i ženske jedinke te vrste, dok vjeverica i zebra, imenice ženskoga roda, obuhvaćaju i muške jedinke.

Kad se imenica odnosi na što neživo ili na biljke, rod je samo gramatička kategorija i riječi se, ovisno o tome pripadaju li ženskom, muškom ili srednjem rodu, drukčije gramatički ponašaju (sklanjaju). U hrvatskom jeziku, osim imenica koje pripadaju jednomu od triju navedenih rodova, postoje i one dvorodne. Dvorodne su imenice neregularna i kolebljiva gramatičkog roda, a u našem je jeziku kolebanje najčešće između muškog i ženskog roda (Talanga, 2011.). Primjer za to, vrlo čest u suvremenoj govornoj i pisanoj komunikaciji, jest imenica *kolega*, čiji se rod u množini u većine govornika i autora tekstova ne podudara s rodom u jednini (m. r. jd. *maj kolega* – ž. r. mn. *moje kolege*).

Dvorodnost imenice *bol* kroz povijest

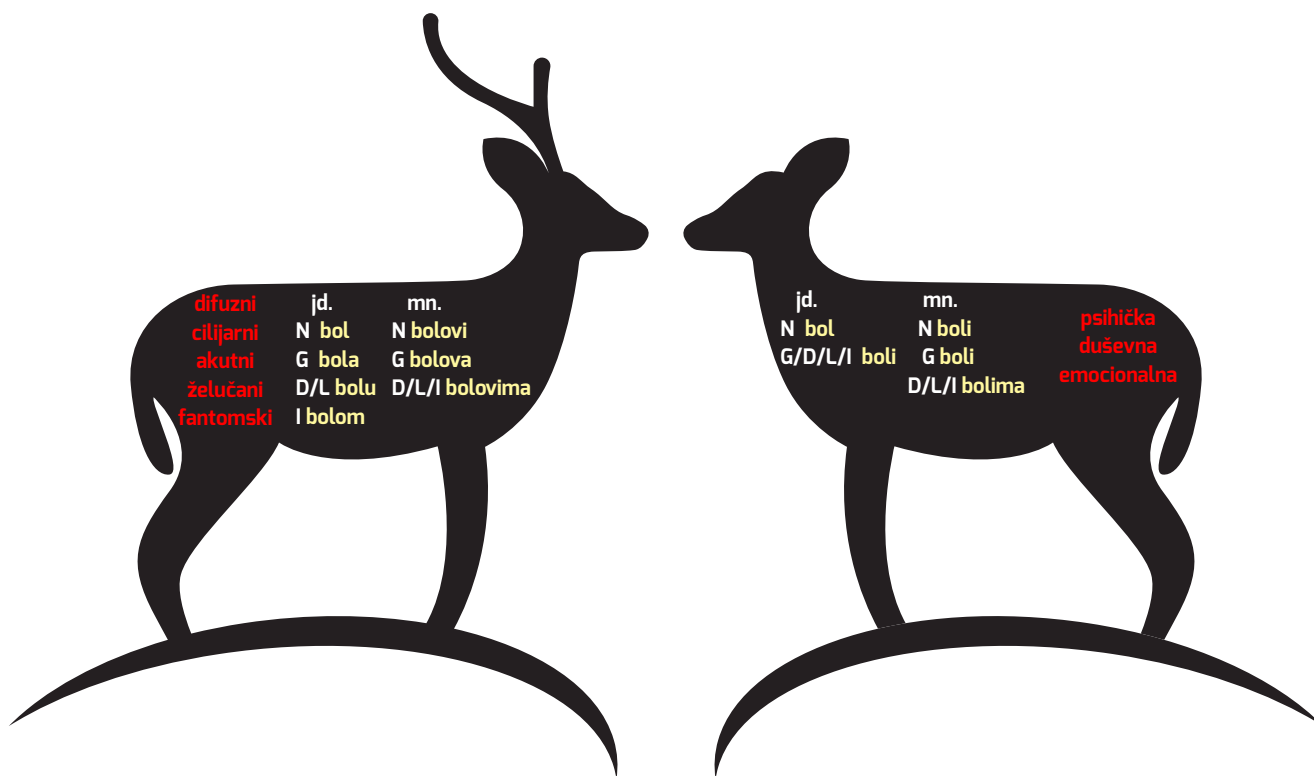
Jedna od imenica čiji rod koleba između muškoga i ženskog roda jest imenica *bol*. Razlika u rodu ovdje, međutim, nije povezana samo s pripadnošću različitim sklonidbenim vrstama, u slučaju imenice *bol* gramatički rod, prema suvremenim rječnicima, ima značenjsku razlikovnu ulogu. To znači da *bol* u muškome rodu označuje osjet tjelesne patnje i trpljenja, konkretan, fizički bol (jd. *poslijeoperacijski bol* – mn. *poslijeoperacijski bolovi*), dok je u žensko-

me rodu *bol* oznaka psihičke patnje i trpljenja (jd. *ljubavna bol* – mn. *ljubavne boli*).

Dvorodnost imenice *bol* šezdesetih godina prošloga stoljeća istraživala je Ignjatović (1960.), koja navodi značenjsku razliku između kratkog i dugoga množinskog oblika (*boli* i *bolova*), koju i suvremeni hrvatski rječnici ističu. Mokuter (1969.) na primjerima iz hrvatskih i dijelom bosanskih književnih djela zaključuje da se u 19. st. upotrebljavao uglavnom ženski rod, dok se muški pojavio krajem tog stoljeća. U 20. st. i dalje prevladava ženski rod, no uočava se i kolebanje. O dvorodnosti *bola/boli* kroz povijest pišu i Bošnjak Botica i sur. (2018.), koji navode da se imenica *bol* prostirala samo u sjevernim hrvatskim jezičnim prostorima, dok je na jugu njezino značenje nosila imenica *bolest*, a tek u 18. st. *bol* se širi i u zapadno novoštokavsko područje. Pritom se ženski rod (N *bol* – G *boli*) nalazi u čakavskim govorima u kojima to značenje nije pokrivala imenica *bolest*, u kajkavskim govorima te kao stilski obilježena riječ kod dubrovačkih pisaca. Muški rod (N *bol* – G *bola*) nalazi se u bačkoj, slavonskoj i bosanskoj štokavštini te kod nekih dalmatinskih pisaca štokavaca. Kod slavonskih se pisaca 18. st. pojavljuju oba gramatička roda, pri čemu ženski rod prevladava u onih koji su bili vezani uz užu Hrvatsku i Zagreb, a muški rod u istočnoj hrvatskoj štokavštini. Istodobno istočna nehrvatska štokavština poznaje samo muški rod imenice *bol*. Bošnjak Botica i sur. (2018.) tako zaključuju da je *bol* u muškome rodu hrvatski standardni jezik preuzeo iz srpskoga jezika tridesetih godina 19. st., a s krajem stoljeća, kako je utjecaj srpskoga jačao, tako se i muški rod *bola* ustaljivao u našem jeziku.

Imenica *bol* u suvremenim hrvatskim rječnicima i biomedicinskim tekstovima

Razlikovanje značenja imenice *bol*, pri čemu u muškome rodu ona označuje osjet tjelesne patnje i trpljenja, a u ženskome psihičke patnje, donose i su-

vremeni hrvatski rječnici. *Rječnik hrvatskoga jezika* (Šonje, 2000.) imenici *bol* u muškome rodu pridaje konkretno značenje, a u ženskome rodu apstraktno značenje. Razliku ističe i Aničev *Rječnik hrvatskoga jezika* (2007.), pa je muški *bol* određen kao osjet tjelesne patnje i trpljenja (*snažni bol*), a ženska *bol* kao osjećaj duhovne patnje i trpljenja (*jaka bol*, *teške*, *duševne boli*). Školski rječnik hrvatskoga jezika (Birtić i sur., 2012.) muški rod određuje kao tjelesnu patnju ili neugodan osjećaj koji nastaje kao posljedica ozljede ili bolesti (*bolovi u želudcu*), a ženski rod kao osjećaj patnje (*ljubavne boli*). Razliku donose i mrežna rječnička izdanja: Hrvatski jezični portal (<http://hjp.znanje.hr/>), *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (<http://rjecnik.hr/>) te naša terminološka baza STRUNA (<http://struna.ihj.hr/>) u kojoj nalazimo *cilijarni*, *difuzni*, *iradijantni*, *kauzalgični* i druge *bolove*.

Postoji mišljenje da su se značenja *bola* i *boli* počela razlikovati najprije u stručnom medicinskom jeziku, odakle je ta razlika ušla u opći jezik (Bošnjak Botica i sur., 2018.). Mokuter (1969.) daje primjer *Medicinske enciklopedije* iz 1958. u kojoj se *bol* nalazi u muškome rodu. Iako se u stručnim člancima nalazi i ženski rod, različiti rodovi još uvijek ne uključuju različitu semantiku. Prema Markoviću (2007.) imenica *bol* tradicionalno se tretira kao imenica i-sklonidbe i ženskoga roda u značenju duševne patnje, a kao imenica a-sklonidbe i muškoga roda u značenju tjelesne patnje.

Razlikuju li suvremeni biomedicinski tekstovi *taj bol* i *tu bol*, odnosno osjet i osjećaj, u skladu s normom standardnoga jezika i terminološkim preporu-

kama, provjerili smo u redigiranim biomedicinskim izdanjima: jednojezičnim i višejezičnim rječnicima, biomedicinskoj periodici i sveučilišnim veterinarskim udžbenicima. Iz tog smo korpusa izdvojili kolokacije u kojima imenica *bol* označuje tjelesnu patnju, koje pokazuju kolebanje njezina gramatičkoga roda.

Zapaža se da ni jedan od medicinskih rječnika navedenih u Tablici 1. ne uvažava semantičku razliku koju donose rječnici standardnoga jezika. Štoviše, *Medicinski leksikon* (1992.), dostupan i u mrežnom izdanju (<http://medicinski.lzmk.hr/>), *bol* kao tjelesni osjet donosi u ženskom rodu i u jednini i u množini (ž. jd. *grčevita bol* – ž. mn. *porodajne boli*). *Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja* (2006.) imenicu *bol* u jednini upotrebljava u ženskom rodu (*fantomska bol*), no u množini je ona muškoga roda, pa se tako akutni abdomen definira kao teško stanje koje se razvija naglo i s jakim *bolovima* u trbuhu. Jednako imenicu *bol* gramatički i značenjski određuje i *Englesko-hrvatski medicinski rječnik* (2005.). I ostali rječnici *bol* u jednini upotrebljavaju kao imenicu ženskoga roda, dok množinski oblik nije pronađen.

U biomedicinskoj periodici također zapažamo kolebanje gramatičkoga roda imenice *bol*. Tablica 2. donosi primjere časopisa iz različitih biomedicinskih područja u kojima se *bol* gramatički različito određuje. U *Liječničkom je vjesniku*, kao i u *Medicinskom leksikonu*, *bol* kao tjelesni osjet ženskoga roda i u jednini i množini (ž. r. jd. *migracija boli* – ž. r. mn. *s grčevitim bolima*). *Acta stomatologica Croatica* i *Ve-*

terinarska stanica donose *bol* u jednini u ženskom rodu, a u množini u muškom rodu (ž. r. jd. *spontana bol* – m. r. mn. *bolovi u zglobovima*). *Medicina Fluminensis* poštuje standardnojezičnu normativnu pre-

poruku i semantičko određenje imenice *bol* vezuje uz gramatičko, pa je tako kao oznaku fizičke patnje i u jednini i u množini donosi u muškome rodu (m. r. jd. *ljestvica bola* – m. r. mn. *jaki bolovi*).

Tablica 1. Gramatički rod imenice *bol* u biomedicinskim rječnicima

Rječnici	Muški rod		Ženski rod	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
<i>Medicinski leksikon</i> (1992.)	-	-	fantomska bol grčevita bol	lancinirajuće boli porođajne boli radikularne boli
<i>Englesko-hrvatski medicinski rječnik</i> (2005.)	-	<i>painkiller</i> – lijek protiv bolova	<i>pain clinic</i> – klinika za liječenje boli <i>pain relief</i> – ublažavanje boli	-
<i>Englesko-hrvatski medicinski rječnik</i> (2006.)	-	-	<i>acute pain</i> – akutna, oštra bol <i>chronic pain</i> – kronična bol	-
<i>Englesko-njemačko-hrvatski stomatološki rječnik</i> (2006.)	-	-	facijalna bol čeljusna bol odontogena bol remisija boli	-
<i>Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja</i> (2006.)	-	jaki bolovi u trbuhu	fantomska bol	-

Tablica 2. Gramatički rod imenice *bol* u biomedicinskim časopisima

Časopis	Muški rod		Ženski rod	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
<i>Liječnički vjesnik</i>	-	-	migracija boli	difuzne boli
			boli u trbuhu	progresivne grčevite boli
				novonastale boli
<i>Medicina Fluminensis</i>	intenzitet bola	smetnje u vidu bolova	-	-
	ljestvica bola			
	najteži mogući bol	jaki bolovi		
<i>Acta Stomatologica</i>	-	žali se na bolove	ljestvica boli	-
			spontana bol	
<i>Veterinarska stanica</i>	-	bolovi u zglobovima	duboka bol	-
			terapija boli	

Tablica 3. Gramatički rod imenice *bol* u sveučilišnim udžbenicima iz veterinarske medicine

Sveučilišni udžbenik	Muški rod	Ženski rod
Veterinarska onkologija (2002.)	-	somatska bol
Veterinarska kirurgija i anesteziologija (2010.)	kronični bol	-
Bolesti probavnog sustava domaćih životinja (2010.)	osjećaj bola	utvrđivanje boli
Fiziologija domaćih životinja (2017.)	-	nociceptivna bol
Dobrobit životinja (2017.)	jaki bol	-

Tablica 3. pokazuje dvorodnost imenice *bol* u sveučilišnim veterinarskim udžbenicima, u kojima je ona ili muškoga roda u oba broja ili je u jednini ženskoga roda, a u množini muškoga roda. O nestalnosti gramatičkog roda osobito svjedoče izdanja u kojima se u istom broju i padežu pojavljuje različit rod (*osjećaj bola – utvrđivanje boli*).

Pregledom odabrane građe zapaža se da se imenica *bol* najrjeđe pojavljuje u ženskom rodu i u jednini i u množini. Dok medicinski rječnici normu ne uvažavaju, u određenom se broju udžbenika ona ipak poštuje, pa čak i u nekim časopisima u kojima se *bol* pojavljuje u muškom rodu u oba broja. Kolebanje je najviše vidljivo u nepodudaranju gramatičkog roda u množini s rodom u jednini, naime najčešće je gramatičko određenje imenice *bol* ono gdje se ona u jednini pojavljuje u ženskom rodu, a u množini mijenja rod u muški.

Zaključak

U stručnim se biomedicinskim tekstovima imenica *bol* u značenju tjelesne patnje, bez obzira na standardnojezičnu značenjsku podijeljenost, pojavljuje u oba roda. Premda se vidi težnja da se u stručnim tekstovima razlikuje *taj bol* kao tjelesni osjet i *ta bol* kao psihički osjećaj, zaključujemo da ova normativna preporuka nije općeprihvaćena. U svijesti većine govornika, pa tako i stručnjaka, razlike između *bola* i *boli* nema niti nepoznavanje normativne preporuke uzrokuje nerazumijevanje sadržaja, stoga je i kolebanje gramatičkoga roda često. No u strukovnom nazivlju i znanstvenom diskursu, upravo zbog potrebe i težnje k preciznosti i jednoznačnosti termina, vezivanje semantičke dvorodnosti imenice *bol* uz njezinu gramatičku dvorodnost, preporučeno je i korisno. Da za kraj to slikovito sažmemo, reći ćemo da *zbog ljubavne boli možete patiti i od želučanog bola*.

Literatura

- BIRTIĆ, M., G. BLAGUS BARTOLEC, L. HUDEČEK, Lj. JOJIĆ, B. KOVAČEVIĆ, K. LEWIS, I. MATAS IVANKOVIĆ,

M. MIHALJEVIĆ, I. MILOŠ, E. RAMADANOVIĆ, D. VIDOVIĆ (2012): Školski rječnik hrvatskoga jezika. Školska knjiga – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

- BOŠNJAK BOTICA, T., J. BUDJA, G. HRŽICA (2018): Rodovna i sklonidbena dvojnost imenica u hrvatskom jeziku. Rasprave 44 (1), 57-88.
- Hrvatski jezični portal: <http://hjp.znanje.hr/>
- IGNJATOVIĆ, D. (1960): O rodu imenice *bol*. Naš jezik 10 (2), 54-59.
- JERNEJ, B. (2006): Englesko-hrvatski medicinski rječnik. Školska knjiga, Zagreb
- MARKOVIĆ, I. (2007): Imenice hrvatske i-vrste. Lator 3, 14-36.
- MIŠČIN, E. (2005): Englesko-hrvatski medicinski rječnik. Školska knjiga, Zagreb
- MOKUTER, I. (1969): Rod imenice *bol* u novijoj hrvatskoj književnosti. Zbornik za filologiju i lingvistiku 12, 183-194.
- PADOVAN, I. (ur.) (2006): Enciklopedijski rječnik humanog i veterinarskog medicinskog nazivlja. HAZU, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
- PADOVAN, I. (ur.) (1992): Medicinski leksikon. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- STRUNA: <http://struna.ihj.hr/>
- Školski rječnik hrvatskoga jezika: <http://rjecnik.hr/>
- ŠONJE, J. (ur.) (2000): Rječnik hrvatskoga jezika. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- TALANGA, J. (2011): Kolebanje imeničkoga roda u hrvatskome jeziku. Jezik – časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika. 58 (5), 161-200.
- VODANOVIĆ, M. (2005): Englesko-njemačko-hrvatski stomatološki rječnik. Školska knjiga, Zagreb.